

BOSANSKOHERCEGOVAČKI SLAVISTIČKI KONGRES ZBORNİK RADOVA (KNJIGA 1)

© Slavistički komitet; prvo izdanje, 2012. Sva prava pridržana. Nijedan dio ove publikacije ne smije se umnožavati na bilo koji način ili javno reproducirati bez prethodnog dopuštenja izdavača.

Izdavač

Slavistički komitet, Sarajevo

Filozofski fakultet u Sarajevu, F. Račkog 1, Sarajevo, BiH

tel. (+387) 33 253 170 e-mail info@slavistickikomitet.ba

www.slavistickikomitet.ba

Redakcija

Josip Baotić, Senahid Halilović, Jagoda Jurić-Kappel,

Marina Katnić-Bakaršić, Svein Mønnesland

Glavni urednik

Senahid Halilović

Urednica

Mirela Omerović

ISSN 2303-4106

ZBORNİK RADOVA | **LINGVISTIKA**

Bosanskohercegovački slavistički kongres

I

Zbornik radova
(knjiga 1)

Sarajevo, 2012.

Borana Morić Mohorovičić i Anastazija Vlastelić: Sintaksa u hrvatskim jezičnim savjetnicima 20. i 21. stoljeća

Jezični su savjetnici, uz pravopis, gramatiku i rječnik kao temeljne jezične priručnike, važan čimbenik očuvanja norme jezika. U hrvatskom jeziku, uz sporadične ne manje važne savjetodavne članke u drugoj polovici 19. stoljeća, jezični savjetnici veću ulogu dobivaju u 20. stoljeću, koje se s obzirom na njihovo objavljivanje, može podijeliti na četiri veća razdoblja.

Purizam se, kao imanentna značajka jezične norme, ogleda i u jezičnim savjetnicima, te će u radu biti riječi i o purističkim strujanjima u svakome od razdoblja.

Središnji se dio rada odnosi na opis hrvatske sintakse u jezičnim savjetnicima 20. i 21. stoljeća. Činjenica je da je leksik kao najotvorenija jezična razina i najviše podložna promjenama, pa time i njihovu valoriziranju. Sintaktički (često morfosintaktički) opisi također su dijelom većine analiziranih savjetnika, no ti se savjeti gotovo uvijek odnose na uvijek iste sintaktičke probleme.

U radu se daje pregled najčešćih sintaktičkih značajki koje se opisuju u stoljetnoj kroatističkoj savjetničkoj literaturi.

Ključne riječi: jezični savjetnici, 20. stoljeće, 21. stoljeće, sintaksa.

Syntax in the Croatian Language Advisors of the 20th and 21st Century

Language advisors, along with spelling books, grammar books and dictionaries as the basic linguistic manuals, are important factor in preserving the norms of the standard language. The Croatian language advisors gained a greater role in the 20th century. Due to the moment of their publication, they can be divided into four major periods.

The central part of the paper is related to the description of the syntax in the language advisors of the 20th and the 21st century.

Key words: language advisors, 20th century, 21st century, syntax.

Savjetnici su jedan od važnijih instrumenata i svjedoka jezične kulture. Pojavljuju se tada kad je stanje jezične kulture loše, kad ih to stanje prizove.
(Barić i sur. 1999:10)

Uz povremene ne manje važne savjetodavne članke s kraja 19. stoljeća¹ jezični savjetnici veću ulogu dobivaju u 20. stoljeću, a njihov je povećan broj rezultat i društvenih (pa i političkih) čimbenika koji su u mnogome obilježili posljednja dva stoljeća hrvatske povijesti.²

Cilj je ovoga rada utvrditi sintaktičke (često morfosintaktičke) opise u hrvatskim savjetnicima 20. i 21. stoljeća. Pozivajući se na Vlastu Rišner (2006), koja razlikuje četiri razdoblja jezičnoga savjetništva³, pokušat će se utvrditi organiziraju li autori istoga razdoblja jezične ([morfo]sintaktičke) savjete na jednak način te razlikuju li se njihovi savjeti od današnjih.

U korpus analiziranih priručnika nisu ušli razlikovnici i kroatistički jezikoslovni časopisi.

1. Četiri razdoblja hrvatskoga jezičnog savjetništva⁴

Prva tri desetljeća 20. st., u kojima djeluju i vukovci Vatroslav Rožić, Nikola Andrić i Tomo Maretić, obilježio je štokavski purizam.

Godine 1939. započinje drugo razdoblje hrvatskoga jezičnog savjetništva u kojemu su trag ostavili Marko Soljačić, Kruno Krstić, Petar Guberina, Ivo Frol te mnogi nepotpisani autori čije je savjete sakupio i objavio Marko Samardžija⁵. Takvo razdoblje u kojemu se "hrvatski jezik počinje razlikovno određivati prema srpskomu" (Rišner 2006:369) završava 1944. godine.

Zbog nepovoljne jezične politike treće razdoblje jezičnoga savjetništva započinje tek 1964. godine djelom *Književni jezik u teoriji i praksi* Ljudevita Jonkea te traje sve do posljednjega desetljeća 20. st. Osim Jonkea, svojim su savjetima hrvatsku lingvistiku zadužili i Mirko Cerovac, Radovan Vidović, Ivan Brabec, Vida Barac-Grum, Slavko Pavešić, Zlatko Vince i Dragica Malić.

U posljednjem desetljeću 20. st. tiskan je velik broj jezičnih savjetnika različitih autora (npr. Stjepana Babića, Stjepka Težaka, Mile Mamića i dr.), a na samom kraju stoljeća (1999.) izlazi i *Hrvatski jezični savjetnik* skupine autora⁶ u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Početkom devedesetih godina hrvatsku lingvistiku obilježio je odnos hrvatskoga jezika prema srpskome jeziku, a krajem stoljeća te ujedno krajem četvrtoga razdoblja jezičnoga savjetništva sve se više piše i govori o utjecaju engleskoga jezika. Takav se jezični purizam nastavlja i u 21. st., vremenu u kojemu engleski u većoj ili manjoj mjeri prodire u sve razine hrvatskoga jezika.

¹ Npr. savjetodavni članci Ivana Broza i Tome Maretića.

² Popis je analiziranih savjetnika dan na kraju ovoga rada.

³ Jezični savjetnici grupirani su prema vremenu objavljivanja te purističkim savjetima zastupljenima u njima. (Rišner 2006)

⁴ Zbog ograničena je prostora ovdje izostavljena analiza sintaktičkih značajki jezičnih savjetnika izdanih nakon 1990. godine.

⁵ Navedeni su savjeti objavljeni u knjizi *Jezični purizam u NDH. Savjeti Hrvatskoga državnog ureda za jezik* (1993.) te u proširenom izdanju *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u NDH* (2008.).

⁶ Eugenija Barić; Lana Hudeček; Nebojša Koharović; Mijo Lončarić; Marko Lukenda; Mile Mamić; Milica Mihaljević; Ljiljana Šarić; Vanja Švačko; Luka Vukojević; Vesna Zečević; Mateo Žagar.

2. Prvo razdoblje jezičnoga savjetništva

Prva su tri desetljeća 20. stoljeća obilježila tri jezična savjetnika hrvatskih vukovaca objavljena u nekoliko izdanja. Na samom početku stoljeća, 1904. godine Vatroslav Rožić objavljuje *Barbarizme u hrvatskom ili srpskom jeziku*. Godine 1908. i 1913. izlaze proširena izdanja Rožićeva savjetnika u kojima autor u naslovu ne bilježi pridjev *srpski*, pa piše o *Barbarizmima u hrvatskom jeziku*. Godine 1911. Nikola Andrić objavljuje dva izdanja *Braniča jezika hrvatskoga*, koji, najvećim dijelom, predstavljaju autorov odgovor na jezično stanje u tadašnjim hrvatskim tiskovinama. Treći savjetnik ovoga razdoblja, *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*, djelo je Tome Maretića.

Štokavski purizam, jedno od značajnijih obilježja u pristupu hrvatskom jeziku hrvatskih vukovaca, ogleda se i u navedenim jezičnim savjetnicima. Naime, sva trojica autora jezične savjete svrstavaju prema pravilu “ima u narodu – nema u narodu”, tj. “jest štokavsko – nije štokavsko” (Samardžija 1993:11).

Prvi odmak od vukovskih pretjerivanja radi Nikola Andrić:

I ništa nije tako bolno, nego prevrtati po Broz – Ivekovićevu rječniku, tražeći našu autohtonu riječ, koje ne možeš nigdje naći. Leksikografi naime nisu imali petlje (kuraže), da je zapišu, jer je – nema Karadžić (Andrić 1911[1997]:20).

U sva tri savjetnika rječnika glavnina jezičnih problema pripada leksičko-semantičkom području. Sintaktičkih savjeta nalazimo tek nekoliko. Nikola Andrić⁷ i Vatroslav Rožić⁸ pišu pravilo o uporabi negativnoga intezifikatora *ni* koji se neposredno ispred negacije zamjenjuje pozitivnim parnjakom *i*. Navedeno pravilo nalazi se i u suvremenim savjetnicima hrvatskoga jezika⁹. Oba autora pišu i o uporabi *prezenta* i/ili *futura drugoga* za prebduće radnje u zavisnim rečenicama¹⁰. Rožić predlaže uporabu *prezenta*, a Andrić ostavlja izbor između *futura drugoga* i *prezenta*. U *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (Barić i sur. 1999) stoji da se prebduća radnja u zavisnim rečenicama u kojima ostvarenje radnje predikata glavne rečenice ovisi o ostvarenju radnje predikata zavisne rečenice izriče prezentom kada je glagol predikata zavisne rečenice svršenog vida, te futurom drugim kada je glagol predikata zavisne rečenice nesvršenog vida. Glagol *doći*, koji u svojim primjerima (bilješka broj 10) koriste Nikola Andrić i Vatroslav Rožić svršenog je vida, pa bi u suvremenom jezikoslovlju samo oblik *kad dođeš/ako dođeš* bio prihvaćen. I danas aktualno pitanje, na koje upozoravaju i vukovci Andrić i Rožić, upotreba je instrumentalna društva (*s prijedlogom s(a)*) i instrumentalna sredstva (*bez prijedloga s(a)*)¹¹.

Oba autora¹² pišu o jednakoj uporabi brojevnih imenica, ali Nikola Andrić izostavlja primjere uporabe. Osim s predikatnim pridjevom srednjega roda jednine (*Samo je dvoje*

⁷ “*Ni* ne može nikada stajati neposredno pred negacijom. Dakle: nitko ga i ne sluša” (Andrić 1911[1997]).

⁸ “*Niti* ne (*ni* ne) na pr. on ga *niti* (*ni*) ne pita; – treba reći: on ga i ne pita” (Rožić 1913[1998]:56).

⁹ Npr. Barić i sur. (1999).

¹⁰ “*Neki*, kojima je čistoća jezika deveta briga, pišu: kad ćeš doći, vidjet ćeš. Kaže se: kad dođeš, ili: kad budeš došao...” (Andrić 1911[1997]:36); “*Ako* ću na pr. doći, vidjet ćeš me – nije dobro nego: ako dođem...” (Rožić 1913[1998]:9).

¹¹ “...jer se “*s*” ne upotrebljava, kad se instrumentalom označuje orudje i sredstvo. Pravilno se ovaj predlog upotrebljava samo kad označuje društvo” (Andrić 1911[1997]:46); “*Služiti* se s (*sa*) čime; bolje: služiti se čime: na pr. on se služi mojom knjigom, a ne s mojom knjigom” (Rožić 1913[1998]:106).

¹² “*Brojne* imenice na -ica: dvojica, trojica itd. upotrebljavaju se samo onda kad se misli muški rod, a brojne imenice: dvoje, troje itd. samo onda kad se misli miješani rod. Pr. *Dvojica su došla, ali dvoje je došlo*” (Rožić 1913[1998]:147);

položilo ispit), na što upozorava i Vatroslav Rožić, Barić i sur. (1999) savjetuju i slaganje brojne imenica *dvoje, oboje i sl.* s glagolskim pridjevom muškog roda množine (*Oboje su bili mladi i veseli*), te, ako se uz njih upotrijebe množinski oblici zamjenica govorne i sugovorne osobe (koji dolaze u genitivu), također s glagolskim pridjevom u množini muškoga roda (*Nas dvoje smo se jučer sreli*). Za brojne imenice *dvojica, trojica i sl.* preporuča se slaganje po obliku (*Dvojica su došla*), sporadično i smislu¹³. Slaganje po obliku preporuča se i u izrazima poštovanja (*Vi*); Rožić¹⁴, kao i suvremeni lingvisti, preporuča slaganje s predikatnim pridjevom u muškom rodu množine. Ipak, suvremeni lingvisti (Barić i sur. 1999) ovo pravilo oprimjeruju ne samo zamjenicom *Vi* nego i imenicama koje se upotrebljavaju kao izraz poštovanja (*Gospođo, vrlo ste ljubazni*).

“Kad je subjekt tuđa riječ (njemačka, latinska i dr.); onda treba u nas pridjevni predikat gotovo uvijek složiti sa subjektom u muškom rodu...” piše Vatroslav Rožić. Nikola Andrić smatra da se sročnošću stranih leksema “još nitko u našoj nauci nije doticao” (1911[1997]:16-17) te da se takvi leksemi gotovo uvijek slažu sa subjektom u muškom rodu. O utjecaju strane sintakse (u ovom slučaju – germanske) Andrić piše i u primjeru “Kod nas je ali uloga Blaselova dodijeljena gospodinu O” smatrajući da se veznik *ali* u ovim slučajevima stavlja na prvo mjesto u rečenici te da ga onaj “koji ga stavlja na drugo, treće itd. mjesto, misli njemačkom glavom” (1911[1997]:25-26).

Andić piše i o vezniku *pošto* koji opisuje kao vremenski, a ne uzročni veznik (1911[1997]:13). I u suvremenoj uporabi veznik *pošto* često se koristi kao uzročni veznik, pa ne čudi da o takvoj, pogrešnoj uporabi pišu i suvremeni jezični savjetnici¹⁵.

Vlasta Rišner (2006:375) upućuje na Andrićevo razmišljanje o odnosu neosobnoga i pasivnoga rečeničnog ustrojstva te pravilnosti njihove uporabe (*Kod nas se voda pije, a nikada se ne pije vodu*), čime se i danas nerijetko bavi jezikoslovna kroatistika. Sve do Ljudevita Jonkea¹⁶ takve su konstrukcije bile neprihvatljive. Nakon Jonkea, mišljenja su podijeljena¹⁷.

“Za “obojicu” kad se misli muž i žena, dakle čeljad različitoga roda, već nas je stid pisati. To se kaže oboje. Obojica kazuje se samo za ljude i životinje muškoga roda, a obje (kao i: dvije, obadvije) samo za imenice ženskoga roda” (Andrić 1911[1997]:59).

¹³ Slaganje po značenju ne može se smatrati standardnim (**Dvojica prijatelja su došli*) (Barić i sur. 1999:264). Ipak, Barić i sur. (1997:425) u takvim konstrukcijama uz slaganje po obliku prihvatljivima drže i slaganje po značenju (*Obojica su bili i oženjeni*).

¹⁴ “Predikat koji pripada ličnoj zamjenici za 2. lice plurala, mora se udešavati prema gramatici, a ne prema logici (smislu): dakle prema 2. licu plur. “Vi” ima se slagati i pridjevni predikat; nije na pr. dobro *Vi ste rekao* (rekla), *vi ste mislio* (mislila) nego *Vi ste rekli*, *Vi ste mislili* bez obzira na rod.” (1913[1998]:146)

¹⁵ Barić i sur. preporučaju pisanje veznika *budući da* (u inverziji), *jer, zato što* u uzročnim, a *pošto* u vremenskim rečenicama (1999:1113).

¹⁶ Jonke je o takvim konstrukcijama pisao u *Telegramu* 1962. “Čita se Šenou ili se čita Šenoa” (a spominje ih i u *Jezičnom savjetniku* (1964)).

¹⁷ Prije Jonkea jezikoslovci su takve konstrukcije smatrali pasivnima, a nakon Jonkea bezličnima. U novije vrijeme Sanda Ham (2005) smatra da se čak i nekim pasivnim konstrukcijama može pridružiti izravni objekt (u akuzativu ili genitivu). Nikola Andrić, koji smatra da su spomenute konstrukcije pasivne, piše da je glagol s česticom *se* neprijelazan i uza se ne može imati akuzativ (1911[1997]). Takvom se mišljenju pridružuje i Ljudevit Jonke te Tomo Maretić, koji konstrukcije kao što su *Pije se vodu* naziva provincijalizmima (Maretić 1924). Međutim, poslije Jonkea mišljenja su podijeljena. Eugenija Barić i sur. (1997) takve konstrukcije smatraju prihvatljivima. Radoslav Katičić smatra ih oznakom “manje brižna izražavanja” (1986:146), a Josip Silić i Ivo Pranjković opisuju ih “kao posebnosti razgovornoga i administrativnoga stila” (2005:318).

Posljednji je jezični savjetnik prvoga razdoblja izdao Tomo Maretić. Njegov *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati našim jezikom* (podnaslovljen *Dopuna Broz – Ivekovićevu “Rječniku hrvatskoga jezika”*) tiskan je 1924. godine. Strukturu nešto drugačiji od prethodnika, ovaj se savjetnik ne zaustavlja na abecednom popisu riječi i sintagmi za koje treba utvrditi jesu li prihvatljive, tj. pripadaju li novoštokavštini (a ako ne pripadaju – ponuditi rješenje – novoštokavsko, naravno!). Naime, u savjetniku se odvojeno daje popis leksema (leksička razina), popis tvorbenih morfema (tvorbena razina) te popis sintaktičkih i morfoloških problema. U dijelu koji se odnosi na sintaksu Maretić posebnu pažnju posvećuje sintaksi padeža, pa tako piše o uporabi genitiva i instrumentala pri čemu navodi da kada imenica u genitivu označava vrijeme, ne stoji sama, već je združena s drugom imenicom, pridjevom ili zamjenicom, npr. “Bog ne plaća svake subote. Zato nije dobro: na pr. u Zagrebu maja 1920., nego treba: mjeseca maja” (1924:199).

Nadalje, uspoređujući značenje instrumentala i akuzativa, piše da imenica u instrumentalu, koja se upotrebljava bez pridjeva i zamjenica, označava vrijeme i odgovara na pitanje *kada*. Zbog toga mu nije prihvatljiva rečenica *Mi smo godinama čekali jer na pitanje kako dugo valja odgovoriti akuzativnom sintagmom: Čekali smo dvije godine* (1924:199). Današnja normativna praksa obje rečenice smatra ispravnima¹⁸. Maretić dalje piše o konstrukciji *prijedlog+prijedlog+imenska riječ*, koju drži pogrešnom (“zlo bi bilo: Kupio sam za u Zagrebu zaslužene novce. Treba reći za novce zaslužene u Zagrebu”) (1924:200). Takav slijed u hrvatskom standardnom jeziku nije jednoznačno definiran. Stariji priručnici navode da *do, po, mjesto, osim* mogu stajati ispred prijedloznoga izraza, ali ipak “nastoje dobri pisci da po dva prijedloga ne dođu zajedno” (Brabec; Hrašte; Živković 1954:155). Novije gramatike hrvatskoga jezika (Barić i sur. 1995, Raguž 1997) navode da prijedlozi ispred prijedloznoga izraza mogu biti samo *do, (u)mjesto, za*, “koji svoje značenje dodaju značenju skupa */.../ (Stigao je do navrh brda)*” (Barić i sur. 1995:280). Od novijih pregledanih priručnika tek *Hrvatski jezični savjetnik* navodi da je takav slijed moguć uz određena semantička ograničenja¹⁹.

3. Drugo razdoblje jezičnoga savjetništva

Godine 1927. Nikola Andrić piše članak *Koje nam beogradske riječi ne trebaju te time utire put razlikovnom rječniku Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezi-*

U *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (Barić i sur. 1999) autori takve konstrukcije ne smatraju ni pasivnima ni bezličnima, nego drže da su one rezultat ukidanja česte homonimičnosti refleksivnoga pasiva s djelomično refleksivnim glagolima: *Ivan se hvali*: aktivno (*sam sebe hvali*); pasivno (*drugi ga hvale*). Uporabu objekta u akuzativu dopuštaju samo onda kad je u predikatu bezlični oblik glagola nepotpuna značenja proširen infinitivom prijelaznoga glagola (*Ivana se moglo vidjeti u gradu*) te kada dvoznačnost nije moguće razriješiti na drugi način, i to samo ako se objekt u akuzativu odnosi na što živo (*Ivana se hvali/Ivan se hvali*). Autori se osvrću i na glagol *čitati* za koji drže da se ne pojavljuje u refleksivnom obliku pa nema opasnosti od dvoznačnosti te je u rečenicama toga tipa uza nj bolje upotrijebiti nominativ: *Čita se Krleža*. Tako se potvrđuje odgovor na pitanje koje je Jonke postavio u Telegramu 1962. godine. Usp. Rišner (2007:94-98).

¹⁸ S. Težak i S. Babić pišu da se instrumentalom može izraziti i priložna oznaka vremena te daju primjer *Mjesecima i mjesecima mlate praznu slamu* (1992:260); I. Pranjkić i J. Silić pišu da nasuprot iterativnom instrumentalu, instrumental duga trajanja dolazi samo u množini i tvori se od riječi koje označuju mjeru vremena, npr. *čeka satima/danima/tjednima...* (2007:235).

¹⁹ Usp. Barić i sur. 1999:279-280.

ka Petra Guberine i Krune Krstića (1940.)²⁰. Upravo je razlikovni opis hrvatskoga jezika prema srpskomu odredio drugo razdoblje jezičnoga savjetništva (Rišner 2006:367). Tome svjedoče i jezični savjeti Hrvatskoga državnog ureda za jezik koje je prikupio, priredio i objavio Marko Samardžija (1993. i 1998). Od 291 jezičnoga savjeta, koliko ih je urednik priredio, tek ih se nekoliko odnosi na sintaksu. Ovdje izdvajamo savjet o pisanju instrumentala sredstva (*bez prijedloga s(a)*) i instrumentala društva (*s prijedlogom s(a)*)²¹, istovjetan onomu Vatroslava Rožića i Nikole Andrića, ali i suvremenom stanju, koji dokazuje prožimanje istih savjeta kroz više razdoblja hrvatske savjetodavne prakse.

Godine 1940. izlazi i jezični savjetnik *Kako pravilno pisati?* Ive Frola. Autorova težnja nije bila uputiti na razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika, nego prosječne govornike upoznati s osnovnim jezičnim pravilima. Što se sintaktičkih pravila tiče, Frol piše o redu riječi u rečenici, osobito enklitika, za koje smatra da se, kao i danas, trebaju pisati iza prve naglašene riječi u rečenici, osim u primjerima u kojima se osjeća stanka u govoru (*Pred dva dana padala je kiša*). Autor dopušta i primjer *Pred dva je dana padala kiša*. Oba primjera prihvaćena su i danas, a primjer koji Frol odbacuje *Pred dva dana je padala kiša* danas je određen kao oznaka govornoga jezika (Barić i sur. 1999). Suprotno današnjim pravopisnim načelima, Frol piše da se rečenice s veznikom uvijek odvajaju zarezom (*Pošli smo kući, kad smo svršili posao; Kad smo svršili posao, pošli smo kući*). Ivo Frol upozorava i na priloge *kamo i kuda*²², koji su se, baš kao i danas, u uporabi često zamjenjivali.

Vlasta Rišner u svom radu *Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću* (2006) ne spominje Frolov savjetnik, a razlog tomu može biti činjenica da savjetnik Ive Frola, premda vremenski u drugom razdoblju jezičnoga savjetništva, tematski u to razdoblje ne pripada. Naime, iz prethodnih se redaka može iščitati da djelo *Kako ćeš pravilno pisati?* nije razlikovnik, koji je bio karakterističan za rane 40. godine 20. st. Svojim jezičnim savjetnikom Ivo Frol odmiče se ne samo od jezičnih savjeta karakterističnih za vrijeme u kojemu je djelovao (razlikovanje hrvatskoga i srpskoga jezika) nego i od strukture savjetnika rječnika koji je obilježio dotadašnje 20. st.

4. Treće razdoblje jezičnoga savjetništva

Godine 1964. Ljudevit Jonke objavljuje *Književni jezik u teoriji i praksi*, čije je prošireno izdanje tiskano već sljedeće godine. Važnost ovoga djela ističe i Nives Opačić:

Nemojmo zaboraviti, godina je 1964.! U ono doba da knjiga o jeziku (k tomu hrvatskom!) postane pravi pravcati bestseler bilo je ravno čudu (Opačić 1998:71, prema Rišner 2007:94).

Jonke preuzima krilaticu Petra Skoka *Piši onako kako dobri pisci pišu!* odbacujući dotadašnji stav da treba pisati onako kako narod govori. U svom se opširnom savjetniku dotiče i sintakse pa piše da je “u deklinaciji imenica, zamjenica, pridjeva i brojeva muškoga roda koji znače što živo akuzativ jednine jednak genitivu jednine, a u onih koji znače

²⁰ Iako u analizu nisu uključeni razlikovnici, razlikovnik P. Guberine i F. Krstića spominje se da bi se oslikala jezična politika u doba NDH.

²¹ Savjet broj 291: “instrumental sredstva (oruđa) *bez prijedloga*, na pr. pišem perom, a instrumental društva (zajednice) *s prijedlogom*, na pr. sjedim s bratom” (Samardžija 2008:556).

²² *Kuda* označava put, a *kamo* cilj: “Kuda ideš? Idem Ilicom; Kamo ideš? Idem na predavanje” (Frol 1940).

što neživo akuzativ je jednak nominativu jednine” (1964:126). Takvo pravilo, koje je u skladu sa suvremenom jezikoslovnom praksom, Jonke oprīmjeruje upotrebom skupina *koi/kojeg; kakav/kakvog; prvi/prvoga; najljepši/najljepšeg* i sl. Kao i Ivo Frol, i Ljudevit Jonke piše o značenju i uporabi priloga *kamo, kuda*, dodajući pritom u predmet razmatranja i prilog *gdje*²³. Razlikuje instrumental sredstva i društva (jezični problem koji se prožima kroz gotovo sve jezične savjetnike 20. i 21. st.), smatra da ne treba izbjegavati dvostruku negaciju jer “dvostruka negacija ne znači afirmaciju”²⁴ (1964:141), a umjesto danas prihvaćene konstrukcije *glagol trebati+infinitiv*²⁵ predlaže konstrukciju *glagol trebati+da+prezent* (*Vi treba da dođete u školu u osam sati* (1964:138)). Svjestan da će to pravilo mnoge podsjećati na srpski jezik, Jonke zaključuje da tako “govore u onim krajevima gdje je infinitiv na umoru, a to nije slučaj kod nas na zapadu. U tome je razlika. Mi na zapadu sprežemo i glagol trebati, pa govorimo npr.: nama trebaju novci, njima trebaju krediti, vama trebaju savjeti” (1964:138).

U normativnom priručniku *Hrvatski jezik danas* (1971.) Jonke ispravlja gramatički neusklađene primjere koje je prikupio u medijima. Opsegom mnogo kraći od svoga prethodnika, ovaj jezični savjetnik sadrži tek nekoliko sintaktičkih savjeta, sve redom nabrojanih i u prethodniku.

Dva je jezična savjetnika objavio i Radovan Vidović, i to: *O suvremenom stanju našeg jezika masovne komunikacije – Mali rječnik naše suvremene nepismenosti* (1968.), njegovo prošireno izdanje *Kako ne valja – kako valja pisati* (1969.) te *Jezični savjeti* (1983.). U oba izdanja prvoga savjetnika Radovan Vidović jezične probleme dijeli u dva stupca – lijevi (NE OVAKO) i desni (OVAKO). Osvrće se i na neke sintaktičke značajke, sve redom nabrojane i jednako riješene kao i u prethodnim jezičnim savjetnicima, primjerice veznika uporaba zamjenice *koi/kojeg* (neživo/živo); uporaba brojevnice imenice *oboje*; razlika u značenju priloga *gdje, kamo, kuda*; upotreba veznika *pošto*.

Godine 1982. Ivan Brabec objavljuje *Sto jezičnih savjeta*, u kojemu daje i nekoliko sintaktičkih savjeta. Piše o značenjskoj razlici oblika *kod kuće* i *kući*, gdje *kući* označava “finalni (ciljni) dativ: Idem kući”, a kod kuće “mjesto radnje: radim kod kuće” (1982:96). Uočava i značenjsku razliku veznika *zbog* i *radi*, čija se uporaba često zamjenjuje i u suvremenom jeziku. Kao i prethodnici, osvrt se na pogrešnu uporabu intenzifikatora *ni* ispred negacije *ne*. Piše i o prijedložno-infinitivnoj konstrukciji *za + infinitiv* koja “podsjeća na njemački jezik”, a za koju “valja potražiti zamjenu” (1984:108). Na zamjenu upućuju i suvremeni jezikoslovci koji takvu konstrukciju smatraju oznakom razgovornoga, publicističkoga i beletrističkoga stila.²⁶

5. Zaključak

Iako je u čitavoj stogodišnjoj savjetničkoj tradiciji purizam uvijek bio prisutan, u pojedinim razdobljima jezičnoga savjetništva razlikuje se po svojim postignućima. Slijedeći

²³ Gdje – “u kojem mjestu, na kojem mjestu”; kamo – “na koje mjesto, u koje mjesto”; kuda – “kojim putem, kojim pravcem” (Jonke 1964:131-132).

²⁴ Za razliku od Jonke (1964:172), koji u izrazima *ničim neopravdana pogreška* ili *dani ničim nepomućene sreće* iščitava negativno značenje, današnja jezična praksa u takvim primjerima iščitava afirmativno značenje (Barić i sur. 1999:276).

²⁵ Usp. Barić i sur. (1999:249)

²⁶ Usp. Barić i sur. (1999:248).

podjelu Vlaste Rišner te grupirajući jezične savjetnike u četiri razdoblja, zaključili smo da u svakom razdoblju dominira određena puristička ideja (koja je rezultat izvanjezičnih elemenata). Autori koji pripadaju istom razdoblju jezičnoga savjetništva savjete nerijetko organiziraju na jednak način. Poneki se savjeti prožimaju ne samo kroz pojedino razdoblje jezičnoga savjetništva nego kroz čitavo 20. stoljeće, primjerice upotreba veznika *pošto* u vremenskim rečenicama, sročnost s brojnim imenicama, instrumental društva/instrumental sredstva i sl. Takvi primjeri svjedoci su jezične nebrige koja je zavladała u 20. stoljeću. Kako drugačije objasniti da jezične probleme, koji se u jezičnim savjetnicima ponavljaju već desetljećima prosječni govornik hrvatskoga jezika do danas nije svladao.

Izvori

- Andrić, N. (1911[1997]), *Branič jezika hrvatskoga*, Pergamena, Zagreb
- Babić, S. (1990), *Hrvatska jezikoslovna čitanka*, Globus, Zagreb
- Barić, E. i sur. (1999), *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
- Brabec, I. (1982), *Sto jezičnih savjeta*, Školske novine, Zagreb
- Dulčić, M. (ur.), (1997), *Govorimo hrvatski. Jezični savjeti*, Naklada Ljevak – Hrvatski radio, Zagreb
- Frol, I. (1940), *Kako ćeš pravilno pisati?*, Hrvatska naklada, Zagreb
- Guberina, P. (1997), “Zašto možemo govoriti o posebnom hrvatskom književnom jeziku”, *Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika* 44, br. 5, str. 162-191.
- Jonke, Lj. (1964), *Književni jezik u teoriji i praksi*, Nakladni zavod Znanje, Zagreb
- Jonke, Lj. (1971), *Hrvatski književni jezik danas*, Školska knjiga, Zagreb
- Mamić, M. (1996), *Jezični savjeti*, Hrvatsko filološko društvo, Zadar
- Maretić, T. (1924), *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati našim jezikom. Dopuna Broz-Ivekovićeveu “Rječniku hrvatskoga jezika”*, HAZU, Zagreb
- Matković, M. (2005), *Ah, taj hrvatski! Jezični savjetnik za svakoga*, Večernji list, Zagreb
- Opačić, N. (2006), *Hrvatski u zagradama: globalizacijske jezične stranputice*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Opačić, N. (2009), *Reci mi to kratko i jasno: hrvatski za normalne ljude*, Novi Liber, Zagreb
- Rožić, V. (1913[1998]), *Barbarizmi u hrvatskom jeziku*, Pergamena, Zagreb
- Samardžija, M. (1993), *Jezični purizam u NDH. Savjeti Hrvatskoga državnog ureda za jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Samardžija, M. (2008), *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u NDH*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Težak, S. (1990), *Hrvatski naš svagda(š)nji*, Školske novine, Zagreb
- Težak, S. (1995), *Hrvatski naš osebniji*, Školske novine, Zagreb
- Vidović, R. (1968), *O suvremenom stanju našega jezika masovne komunikacije – Mali rječnik naše suvremene nepismenosti*, Školski vjesnik, Split
- Vidović, R. (1969), *Kako ne valja – kako valja pisati*, Matica hrvatska, Zagreb
- Vidović, R. (1983), *Jezični savjeti*, Logos, Split

Literatura

- Babić, S. (1990), *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu*, Zagreb
- Badurina, L., "Standardizacijski procesi u 20. stoljeću", internetska stranica Hrvatske slavističke škole www.hrvatskiplus.hr
- Badurina, L., I. Marković, K. Mićanović (2007), *Hrvatski pravopis*, Matica hrvatska, Zagreb
- Barić, E. i sur. (1997), *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb
- Brabec, I., M. Hraste, S. Živković (1966), *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb
- Drljača Margić, B. (2009), "Latentno posuđivanje u hrvatskome i drugim jezicima – posljedice i otpori", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35, br. 1, str. 53-71.
- Frančić, A., L. Hudeček, M. Mihaljević (2005), *Normativnost i vošefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Katičić, R. (2002), *Sintaksa hrvatskoga jezika. Treće poboljšano izdanje*, Globus, Zagreb
- Kovačević, M. (1998), *Hrvatski jezik između norme i stila*, Nakladni zavod Globus, Zagreb
- Maretić, T. (1963), *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb
- Opačić, N. (1998), "Ljudevit Jonke i jezični savjeti", *Svjetlo* 1, str. 71-75.
- Pranjeković, I. (2010), *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*, Disput, Zagreb
- Raguž, D. (1997), *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb
- Rišner, V. (2006), "Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću", *Hrvatski jezik u XX stoljeću*, Matica hrvatska, str. 367-394.
- Rišner, V. (2007), "Jezični savjeti Ljudevita Jonkea i suvremena hrvatska norma", *Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 54, br. 3, str. 94-104.
- Samardžija, M. (1993), *Filološki portreti*, Matica hrvatska, Zaprešić
- Samardžija, M. (1990), *Ljudevit Jonke*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb
- Samardžija, M. (2004), *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Silić, J., I. Pranjeković (2007), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb
- Težak, S., S. Babić (1992), *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Školska knjiga, Zagreb